

АВТОРСКА СПРАВКА НА НАУЧНИТЕ ПРИНОСИ
(резюмета на научните трудове)
НА ГЛ.АС. МОНИКА РУСЕВА ОБРЕЙКОВА, ДОЗ

Изготвената авторска справка е във връзка с участие в конкурс за академична длъжност „доцент“ в област на висше образование 7. Здравеопазване и спорт, професионално направление Здравни грижи, научна специалност „Управление на здравните грижи”, обнародван в ДВ, бр. 69/11.08.2023г.

Справката е изготвена въз основа на цялостната научна продукция, която е в съответствие с областта на висше образование, професионалното направление и научната специалност по обявения конкурс. Имам над 30 научни труда, публикации, участия в научни форуми и изследователски проекти.

В конкурса участвам с научна продукция обхващаща 24 научни труда.

Авторската справка включва:

1. Една самостоятелна монография;
2. Едно учебно помагало;
3. 24 публикации от които, *8 самостоятелни, 9 първи автор, 7 съавтор, 6 публикации след ОНС „доктор”, 4 на английски език.*
4. Участия в 5 български и 19 международни конференции;
5. Участия в 6 проекта (вътрешно университетски), от които 1 на МОН;
6. Забелязани са 23 цитата, от които **1 в Scopus, 4 в Web of science, 7 в монографии.**

Представените трудове са в следните направления:

1. **Обществено здраве, промоция на здраве** – здравно образование; здравна култура; първична профилактика целяща минимизиране тежестта на болестите; ранно детско развитие; разработване на модели за грижи, насърчаващи превенцията и промоцията на здравето при децата.
2. **Здравни грижи** – качество и организация на здравните грижи в детското и училищно здравеопазване; интердисциплинарни подходи за комплексна дейност при деца с увреждания, управление на здравните грижи фокусирани върху здравите хора.
3. **Качество на медицинското образование** – формиране на професионална подготовка у студентите по здравни грижи; комуникационен процес в контекста на взаимоотношенията медицински специалист и пациент.

Някои публикации се отнасят към повече от едно направление

НАУЧНИТЕ ПРИНОСИ СА С НАУЧНО - ТЕОРЕТИЧЕН, НАУЧНО – ПРИЛОЖЕН И МЕТОДОЛОГИЧЕН ХАРАКТЕР В ОТБЕЛЯЗАНИТЕ ОБЛАСТИ НА НАУЧНИ ИНТЕРЕСИ И СА ОТРАЗЕНИ В ПОСОЧЕНИТЕ РЕЗЮМЕТА:

- 1. Обрейкова М., (2023) Детско и училищно здравеопазване – визия и перспективи, Изд. Флат, 2023, 197стр. ISBN 978-619-7125-97-9**

Рецензия на проф. А. Андонова дм

Монографията „Детско и училищно здравеопазване – визия и перспективи” е посветена на създаването, развитието, актуалното състояние и визията на училищното и детско здравеопазване в Република България. Анализирани и проучени от автора са множество документи и литературни източници на световни, европейски и български институции касаещи здравето на децата и юношите. Опазване и укрепване на детското здраве е разгледано от автора като основна ценност за развитите социално-икономически общества и заема важно място при формиране на международни и национални политики в областта на общественото здраве.

М. Обрейкова компетентно проучва и коментира законодателството, касаещо училищното и детското здравеопазване, водещата професионална дейност на медицинските специалисти за формиране и опазване на детското и юношеско здраве, въпреки новите тенденции за омаловажаване традициите и ролята на медицинските сестри при отглеждане на деца до 3г. възраст в детските ясли.

На комуникативната компетентност на медицинските специалисти авторът отделя специално внимание в своята монография. Акцент е поставен и върху предизвикателствата пред здравните професионалисти работещи в „Детско и училищно здравеопазване” в процесът на деинституционализация на деца с увреждания и със специални-образователни потребности. Представени са собствени проучвания за организацията на детско и училищно здравеопазване в някои европейски държави.

Авторът фокусира вниманието ни към взаимовръзката между здравето и образованието в съвременното и специфичната функция на медицинските специалисти за реализиране на здравните и образователни цели чрез промоцията на здравето и превенцията на заболяванията реализирани в грижите за децата в детска и училищна възраст.

В глава Собствени проучвания на монографията са включени статистически и логически анализи на демографски показатели и мнението на медицинските специалисти, работещи в училищно и детско здравеопазване за удовлетвореността на медицинските специалисти от работния процес, обема на професионалните дейности в детско или училищно здравеопазване, трудностите които срещат по време на работа, спецификата на здравно-

образователната и здравно – възпитателна дейност с родители и деца, здравна профилактика и противоепидемични дейности, продължаващо обучение на медиците и др.

Като значим принос за оптимизиране на детското и училищно здравеопазване у нас според мен са предложените промени в нормативната уредба за здравните кабинети в детските заведения и училища съобразно настоящото състояние на здравеопазването и обществените нагласи. М. Обрейкова на база на собствения си професионален опит, документални анализи и собствени научни проучвания предлага промяна в нормативната уредба за здравните кабинети в детските заведения и училища.

Разработеният Модел за организиране на промоция на здраве за деца и юноши в детските заведения, допринася за утвърждаване на взаимовръзките между участниците в отглеждането и възпитанието на децата съобразени със съвременните изисквания и тенденции в областта на промоция на здраве.

Рецензия на доц. Г. Терзиева дп

Монографията е в обем от 197 страници и съдържа: въведение, пет глави, Теоретичен модел, Библиография, Приложения.

Монографичният труд е посветен на особено съществен проблем, свързан със здравето на децата. Оценявам като значим избора на автора да представи част от богатия процес на историческото развитие на детското и училищното здравеопазване в РБългария на базата на задълбочено проучване (Библиографията е представена от 224 литературни източника). Защото историята на този процес е не само набор от факти, събития, години, имена. В тях намираме духовността, традицията, отношението на един народ към детското здраве като основна ценност. М. Обрейкова прави преглед на Законодателната рамка, стратегии и програми в „Детско и училищно здравеопазване” в РБългария, проследява състоянието на проблема и в някои европейски държави, което дава възможност да се открие съвременната визия и перспектива в инвестирането в благосъстоянието и просперитета на децата от детско- юношеската възраст. Националните здравни стратегии за деца и юноши представляват възможност за справяне с дългосрочните неравенства и постигане на подходящи социални и икономически ползи за населението, разбира се, ако се реализират.

В монографичния труд авторът очертава ролята на медицинската сестра като основна фигура в детското и училищно здравеопазване в няколко посоки. Изяснява основни понятия, разкрива превантивни и промотивни функции, дейности и компетенции на специалиста по здравни грижи; предлага длъжностната характеристика на медицинската сестра, работеща с деца; комуникативните умения и нагласи, които специално проучва, анализира и описва като необходими в осъществяването на грижите за деца. Акцентира върху предизвикателствата пред медицинските специалисти от „Детско и училищно здравеопазване” и реализиране на изключително отговорна част от специалните

и специфични сестрински грижи за децата с увреждания в процеса на деинституционализация. Деинституционализацията за деца с увреждания е реалност, но все още не работи целенасочено към процеса за повишаване компетентността на медицинските сестри, работещи с тези деца и семействата им. Затова М. Обрейкова предлага *Модел „Съвременна визия на професионалната компетентност на медицинската сестра, работеща с деца с увреждания”* (моделът е авторски и защитен през 2022г. в дисертационен труд).

В монографията М. Обрейкова обръща специално внимание върху подготовката на студентите от Професионално направление “Здравни грижи” за формиране не само на професионални знания и умения, но и за изграждане на качества, необходими за работа с деца с увреждания като предпоставка за извършване на качествени здравни грижи в детско и училищно здравеопазване.

Много съществен акцент в монографията представлява Глава “Собствени проучвания”. На базата на компетентно и коректно направени статистически и логически анализи на демографски показатели, авторът представя резултатите, разкриващи проблеми и дефицити, най-често срещаните трудности при реализиране на професионалните дейности, удовлетвореността на медицинските сестри, обема на професионалните дейности, спецификата в провеждане на здравната профилактика, противоепидемичните дейности, планирането на здравното обучение и възпитание в детско и училищно здравеопазване.

В монографичния труд е описан значим момент от Добрите практики във взаимовръзката между институциите при продължаващото обучение на медицинските сестри. Считам, че предложеният модел за продължаващо обучение има научен и практически принос за повишаване на знанията на работещите в детското здравеопазване. Описан е дългогодишен опит между Община Бургас, катедра “Здравни грижи”, Университет “Проф. д-р Асен Златаров” и БАПЗГ; посочени са темите, по които се провеждат обученията. Провеждането на обучения на медицинските специалисти, позволява да се разгърне научния потенциал в компетенциите им, а чрез сертифицирането на тяхната професионална подготовка и продължаващото професионално развитие, ще се осигури по-високо качество и ще се оптимизират грижите в детското и училищно здравеопазване. М. Обрейкова е активен участник в този модел не само като лектор, но и автор на учебни програми.

Друг съществен принос в монографичния труд носи предложеният авторски *Теоретичен модел за организиране на промоция на здраве за деца и юноши от детските заведения*. Апробирането му в практиката със сигурност би повишил ролята на медицинската сестра в превантивната и промотивна насоченост за недопускане на развитието на социално-значими, хронични заболявания при децата: затлъстяване, артериална хипертония, захарен диабет, бронхиална астма, ревматоиден артрит, възпалителни заболявания на червата и др.

За здравното, социалното и министерството на образованието, и това на културата със сигурност ще представляват интерес установените от М.

Обрейкова дефинира и направените препоръки в Заключителната част на монографията за промяна в нормативната уредба за здравните кабинети в детско и училищно здравеопазване. Авторът посочва, че Детското и училищно здравеопазване е част от цялостните грижи за децата и младежите, обхващащи тяхното обучение, физическото, психологическо и социално благополучие, а задължение на страните е да осигурят необходимите ресурси както финансови, така и човешки, да инвестират в здравни услуги и провеждане на следдипломно обучение, основаващо се на необходимостта от добре подготвени специалисти.

Представената монография със сигурност би предизвикала интерес у специалисти в областта на общественото здраве, здравните грижи, за институциите, чийто предмет на дейност включва грижи, обучение и възпитание на деца, за преподаватели и студенти от медицинските факултети.

2. Обрейкова М., (2023) „Практически основи на сестрински грижи. Сестрински грижи при деца с увреждания. Методическо ръководство – I част , Изд. Флат, 2023, 119стр. ISBN 978-619-7755-01-5

В методическото ръководство „Практически основи на сестринските грижи при деца с увреждания”- I част са разработени теми по учебната дисциплина „Сестрински грижи за деца и възрастни с увреждания”. В ръководството са разгледани темите: „Исторически аспекти на грижите за деца с увреждания”, „Медицински модел за грижа при деца с увреждания”, „Социален модел за грижа при деца с увреждания”, „Приемна и резидентна грижа – същност и специфика”, „Видове увреждания, специфика и сестрински грижи”, „Ролята на медицинската сестра в грижата за деца с увреждания”. Представила съм последователен подход за анализ, оценка и грижи за деца с различни видове увреждания; за целите на обучението съм включила както традиционни, личностно ориентирани методи, дискусии, въпроси, казуси така и задачи за самостоятелна работа.

Рецензия на проф. А. Андонова дм

В учебното помагало “Практически основи на сестринските грижи. Сестрински грижи за деца с увреждания“ Моника Обрейкова проследява историческите аспекти на грижите за деца с увреждания от древността до наши дни. Представя ни информация за законовите норми, за социалния и медицински модел на грижи за деца с увреждания в някои европейски държави и у нас, за процеса на деинституционализация и хуманизирането на социалната и здравна подкрепа за детето с увреждане и семейство му, и така повишава нивото на информираност на студентите и обществеността за положителните промени настъпили в последните десетилетия у нас с цел повишаване качеството на живот на децата с увреждания.

Авторът отделя специално място на комуникативната компетентност на медицинските специалисти за работа с децата и семейството им пречупени през призмата на медицинската, социалната и личностната формираност на работещите с деца с увреждания. Работата с родителите като партньори в процеса на интеграцията и повишаване индивидуалния капацитет на детето със специфични потребности също е разгледано като актуален и полезен модел на взаимодействие.

В края на всеки раздел на помагалото М. Обрейкова задава въпроси за самостоятелна работа на студентите и така стимулира процеса на формиране на професионално-клинично мислене в бъдещите медицински специалисти и изграждането на умения за разработване на индивидуален план за здравни грижи.

Учебното помагало е полезен и навременно разработен труд посветен на повишаване професионалната подготовка на студентите от специалност „медицинска сестра“. Родителите и всички желаещи да повишат своята информираност за най-често срещаните увреждания при деца, нормативната уредба, устройството и принципа на организация на предоставяне, планиране и полагане на здравни грижи, устройството на работа на институциите, историческото развитие на този тип дейности могат да намерят синтезирана информация представена на достъпен език в учебното помагало.

1. Обрейкова М., “Удовлетвореност на студентите от специалност медицинска сестра от учебната програма по сестрински грижи за деца и възрастни с увреждания”, Сестринско дело, information for nursing staff, Бр. 2, 2022, Централна медицинска библиотека, стр.9-14, МУ София

Образователният период е важен етап, който осигурява необходимите знания и компетенции на медицинските сестри. Учебните програми определят удовлетвореността на бъдещите медицински сестри от образованието им и осигуряват възможността да получат качествена подготовка. Удовлетвореността на студентите от лекционния материал, практическите упражнения и клиничната практика би повлияла на избора за тяхната медицинска реализация. Целта на настоящото проучване е да се анализира удовлетвореността на бъдещите медицински сестри от учебната дисциплина „Сестрински грижи за деца и възрастни с увреждания“, както и да се изследват и анализират необходимостта и образователната полезност от въвеждане на избираема дисциплина за деца с увреждания, която ще позволи да се реализира съвременна визия на грижите за тях. Това изследване има съответните теоретични и практически последици. Резултатите са част от дисертационно проучване и осигуряват по-задълбочена подготовка, като съответно разглеждат удовлетвореността от изучаваната дисциплина. Ключови думи: обучение, студенти, увреждания, деинституционализация

**2.Обрейкова М., "Училищно здравеопазване реалности и перспективи"
30.06.2023 г. В: Сборник статии, 50 Научно-технологична
конференция на ИНГА „Контакт 22” изд. Темто С.,**

Училищата имат дълга история на предоставяне на здравни услуги на учениците, което е широко препоръчвана стратегия за увеличаване на достъпа до грижи, особено за деца с недостатъчно обслужване. Училището е ключова среда за създаване на добри здравословни навици сред учениците. А училищните медицински специалисти играят важна роля в промоцията на здравето, тъй като се срещат с всеки един ученик. Целта на статията е проучване на работния процес в училищното здравеопазване съобразно нормативните документи като предпоставка за качествени здравни услуги. Проведено е анкетно проучване сред 60 работещи медицински специалисти от училищно здравеопазване в регион Бургас. Анализът на данните очерта мотивите за избор на работа в училищно здравеопазване сред работещите специалисти. Установени са трудности в комуникацията между общо практикуващите лекари, училищния медицински специалист и родители на ученика, както и нормативни различия, които затрудняват здравното обслужване на учениците.

4. Обрейкова М., П. Стефанова А. Реджеб, А. Мехмед „A study of awareness among women about self-examination as a prevention for breast cancer”, академично списание „Управление и образование”, кн. 5, том XIX, 2023,стр.97-102 ISSN 13126121

Breast cancer is a topic that should constantly be in focus. The urgency of the problem requires the development of different methods for researching the awareness among women about the early diagnosis of breast cancer, as well as paying serious attention to training on the methods related to prevention and prophylaxis. The aim of the study is to study and analyze women's awareness of the early diagnosis of the disease. 60 women of different age groups took part, patients from the Department of Oncosurgery at Burgas The leading answers among the respondents are the early onset of the menstrual cycle, the small number of births, and short-term breastfeeding, which are among the risk factors and increase the risk of developing breast cancer. In a large part of the examined women, there is no family burden, and only in 36.7% of them was the genetic factor established as a prerequisite for the development of breast cancer.

When analyzing the results, it was found that many of the respondents indicated changes in the shape and size of their breasts as their first symptoms, with 38.3% of them having found a "lump" seal in one of their breasts. From the study, it can be seen that a large part (63%) of the examined women do not attend regular preventive examinations, and most of them do not perform an active self-examination at home.

According to the results of the survey, more than half (77%) of the women surveyed expressed a desire to be included in self-examination training.

5. Obreykova M., „The clinical environment as a source of stress among bachelors of medical specialties” Book, Vol 1, 2022, (medicine and pharmacy) Prague,Czech Republic, pp 44, E-ISBN 978-80-908061-3-9

The fundamental goal of medical education is to train knowledgeable and capable medical professionals. However, the workload in the learning process and during clinical practice can provoke the unlocking of negative effects on the mental health of bachelors in medical specialties. To draw attention to stress factors and strategies for coping with stress during clinical practice of nurses, midwives and medical assistants. Online was studied and analyzed the opinion of 100 bachelors of medical specialties on the factors causing stress during clinical practice as well as the role of teachers. According to the analysis of the data on stress factors as a predictor of mental health of students, the following results were found: significant stress factors have emerged that can cause health problems and adverse situations. The study outlined the main challenge in medical education, namely the establishment of methods and strategies for dealing with stress, which will ignore the insecurity of students. The fears that cause stress in students about the activities performed during clinical practice were illustrated. The study found that the well-being of bachelors in medicine is influenced by many dynamic experiences during clinical practice, and their support will allow the cultivation of professional endurance in patient care.

6. Обрейкова М., Е. Дарачева., „Проучване информираността на студентите по здравни грижи относно процеса на фармакологична бдителност” В: Сборник статии, 48 Научно-технологична сесия на ИНГА „Контакт 22” изд. Темто С., стр. 235-241

Приемът на медикаменти може да доведе до нежелани лекарствени реакции (НЛР), които могат да причинят сериозни здравословни проблеми. За да се изградят знания и да се повиши осведомеността за НЛР сред студентите по здравни грижи, е необходимо повече обучение в областта на фармакологичната бдителност. Целта на изследването е да се проучи информираността на студентите относно клиничните аспекти на нежеланите лекарствени реакции при пациентите. Проведено е анкетно проучване на мнението на 111 студенти от специалностите „Медицинска сестра”, „Акушерка” и „Лекарски асистент” в Университет „Проф. д-р Асен Златаров” от град Бургас, относно знанията и уменията им за установяване на нежеланите лекарствени реакции при прием на медикаменти. Според анализа на данните за информираността на студентите за процесът на фармацевтичната бдителност, се определиха следните резултати: установи се, че здравните специалисти имат решаваща роля в процесът на фармакологичната бдителност и трябва да притежават комбинация от

значителни познания в тази област; очерта се необходимост от повишаване компетентността на професионалистите по здравни грижи при боравене с НЛР в клиничната практика, която е важна не само за безопасността на пациентите при полагане на индивидуални грижи към тях, но и за осъществяване на мониторинг на безопасността на лекарствата въобще. Добрата подготовка на студентите по отношение безопасността при употреба на лекарствата и нежеланите лекарствени реакции, ще намали риска за пациентите и ще подобри общественото здравеопазване.

7. Обрейкова М., Г. Терзиева., „Проучване нагласите на студентите по здравни грижи за учене с виртуална реалност”, 2022 Академично списание „Управление и образование”, кн. 5, том XVIII, стр. 83-89

Развитието на приложенията виртуална реалност непрекъснато се развиват и това позволява на студентите да станат участници в симулиран реален живот. Това може да бъде от голямо значение в образованието за медицински сестри, акушерки и лекарски асистенти тъй като 3-измерността позволява по-добра визуализация в много области на дейността. Целта на това изследване е да се проучи, анализира и обобщи степента на приемане на приложението виртуална реалност от студенти медицински сестри, акушерки и лекарски асистенти като мотиватор за учене. Проучено и анализирано бе онлайн мнението на 96 студента от направление “Здравни грижи” за учене с виртуална реалност. Според анализа на данните се установиха следните резултати: положителна нагласа относно приложението виртуална реалност; очертах се фактори, влияещи върху приемането и използването на виртуална реалност в обучението; конкретизира се мотивация за учене; изрази се желание за обучение за работа с виртуална реалност. Изследването установи, че в медицинското образование виртуалното приложение може да бъде професионално предизвикателство.

8. Obreykova M., “Assessment of the communicative abilities of students in medical specialties during the online training period”, Book series: Proceedings of CBU in Medicine and Pharmacy, Vol 2, 2021 E-ISSN 2695-0731(medicine and pharmacy) Prague, Czech Republic, pp.117-122

Communication skills are very important in the medical profession. Challenging for the teachers to develop the communication skills of future medical specialists through online classes during Covid-19. Aim: To study the opinion of students about the importance of communication skills and its development through online classes during Covid-19, as well as to know the factors hindering the development of the communication process. Materials and methods: A survey was conducted among 81 students in the field of "Health Care" majoring in "Nursing", "Midwifery" and "Medical Assisting" through a questionnaire. The data has been analyzed with the

help of SPSS. Conclusion: 67% of the students indicated that online learning will hamper the development of their much-needed communication skills to communicate with the patients. The results show difficulties in the implementation of quality health care which must be overcome. There is a need to improve the communication skills of the health care students by conducting special courses to overcome the deficiencies of online learning during Covid-19. Communication skills are extremely important in the medical profession. It is challenging for teachers to develop the communication skills of future medical professionals through online classes during Covid-19. In the present study, students' opinion about the importance of communication skills and their acquisition during the pandemic through online classes, as well as the factors hindering the development of communication skills were studied. The present study reveals that most students majoring in nursing, midwifery and medical assisting lack communication skills, particularly in their communication with patients with disabilities. This problem is related to the flaws in the educational system for medical professionals, which prepares them to work in the real world. It is established that a need for approbation and introduction of educational programs to develop the communication skills and to overcome the deficiencies of the online training during Covid-19 in this regard

9. Obreykova M. G. Terzieva, „Nursing students' views of working with children with disabilities” Vol 2, 2021 E-ISSN 2695-0731 (medicine and pharmacy) march 17, 2021, Prague,Czech Republic, pp.111-116

Highly qualified nurses and regular training programs for innovative and efficient medical practices are very important for the provision of health care facilities for children with disabilities. Purpose: To study the motives of nursing students for choosing to work with children with disabilities; to know about their opinion about the sufficiency of the duration of their internship and the undergraduate internship in centers for with children with disabilities; to understand the factors influencing the professional competencies of nursing students to work with children with disabilities. Materials and methods: A survey was conducted among 219 students majoring in Nursing through a structured questionnaire. Students expressed their opinion that the duration of the internship in institutions for children with disabilities should be increased [$t(2017) = 12.387$; $p\text{-level} < 0.001$]. They indicated their willingness to work with children with disabilities [$t(217) = 15.432$; $p\text{-level} < 0.001$]. Students shared that they experience higher psycho-emotional stress while working with children with disabilities [$t(217) = 7.337$; $p\text{-level} < 0.001$]. They also believed that the introduction of an elective subject on children with certain types of disabilities would improve their preparedness [$t(217) = 8.562$; $p\text{-level} < 0.001$]. Conclusion: The study revealed that the nursing students believe that the present model of student training related to the care of children with disabilities require changes in the following ways: introduction of a separate module Nursing care for children with disabilities; introduction of an elective course on nursing care for children with

disabilities; application of pedagogical and psychological approaches for developing the skills for coping with stress; increasing the duration of the internship in the fourth year of study for working with children with disabilities.

10.Обрейкова М., „Качеството на грижите за деца с увреждания през погледа на техните родители в процесът на деинституционализация”, 2021 Академично списание „Управление и образование”, кн. 5, том XVII, стр. 132-137

Значима предпоставка за адекватното развитие на деца с увреждания е качеството на здравните грижи полагани от медицинските сестри, работещи в институции. Целта е да се проучи мнението на родителите на деца с увреждания за полаганите грижи; мнението им за доброволческата работа сред студентите в институции за работа с деца с увреждания както и мотивацията на бъдещите медицински сестри за работа с деца с увреждания. Проучването е проведено сред 100 родители на деца с увреждания чрез анкетна карта. Изводи: родителите изразяват мнение, че медицинските сестри използват позитивен език в комуникацията с деца с увреждания и проявяват внимание; анкетираните посочват, че бъдещите медицински сестри не са мотивирани за работа с деца с увреждания; родителите считат, че доброволческата работа ще осигури възможност за подобряване на практическия опит на студентите и по този начин ще се доближат до естеството на работа с деца с увреждания. А това, ще създаде условия за повишаване качеството на грижи при деца с увреждания така необходими в периода на деинституционализация.

11.Попова К., Г. Терзиева, М. Обрейкова, Качеството на живот, свързано със здравето при хора с хронични заболявания на дихателната и сърдечно-съдова система“, International journal Knowledge Scientific Papers, Medical sciences and health, Vol. 30.4. 2020 pp. 747- 752, Skopje, Macedonia, 2020, ISSN 1857- 923X

The spread of the epidemic of chronic non-communicable diseases increases their negative impact on the socio-economic development of modern society. Cardiovascular disease, malignancies, chronic respiratory diseases and diabetes are the leading causes of death worldwide. Cardiovascular disease, malignancies, chronic respiratory diseases and diabetes are the leading causes of death worldwide. The number of hospitalizations in Bulgaria due to chronic diseases such as diabetes, cardiovascular disease and respiratory diseases is among the highest in the EU. Exacerbation of chronic diseases affects the quality of life of people. In developed countries, health-related quality of life research is a compulsory component, together with biomedical indicators, to assess public health and prioritize health and social policies. The research of Health-related Quality of Life (HrQoL) is a compulsory

element including biomedical indicators for setting priorities in health and social policies.

The purpose of this study is to investigate the subjective assessment of the physical, social and psychological functioning of people with chronic respiratory and cardiovascular diseases. Documentary, sociological (standardized SF-36 questionnaire), statistical methods and benchmarking were used. The results of the study are presented in tables and graphs. (Health-related Quality of Life (HrQoL) is the major indicator of public health assessment. The purpose of this study is to examine the subjective assessment of the physical, social and psychological functioning of the people with chronic diseases. Documentary, sociological (SF-36) and statistical methods are used.)

The results of the study show that of the 113 people surveyed, 43.3% described their overall health status as "mediocre" and "poor"; 65.1% consider it "worse" than the previous year, 81.45% consider that their health status significantly restricts them in performing daily activities, impairs their role functioning (RP); 29.2% think that health and emotional problems are disrupting their social contacts and limiting social functioning (SF); 25.35% of respondents reported low emotional well-being (MH) scores, indicating depression, anxiety and general mental health problems. The analysis of the results of the study shows that people with chronic illnesses are not satisfied with their health-related quality of life. Periodic studies, such as the present, are necessary and provide information on the effectiveness of the interventions conducted and enable the implementation of more effective policies and practices to improve the health of the population and its quality of life.

12. Попова К., Г. Терзиева, М. Обрейкова, „Психо-емоционално състояние и качество на живот при хора с хронични заболявания”, 2020 Академично списание „Управление и образование”, кн. 5, том XVI, стр. 64-70.

The growing epidemic of chronic uninfected diseases is increasing their negative influence on public health. Self-assessment of quality of life related to health is an important indicator for determining individual health and it has a higher sensitivity to the objectively established health status of the population. It includes the physical, mental and social dimensions of health at the same time. In many countries health self-assessment is a tool for predicting the current health of poor functioning and disability, complications as a result of the disease, and the frequency of seeking medical and health services.

The aim of the study was to investigate the influence of physical health on the quality of life of people with chronic diseases of the respiratory, cardiovascular system and musculoskeletal system. Documentary, sociological (standardized questionnaire SF-36), statistical methods and comparative analysis were used. The results are represented by tables and graphs.

Results: From the four indicators which form the physical component of health, the

respondents indicated that the presence of chronic disease significantly reduces physical activity (in 72.19%) and heavily reduces the role functioning associated with physical condition (in 87.95%). The presence of pain reduces the ability to perform daily activities in 70% of people with chronic diseases. The examined people who has chronic diseases give a negative assessment (in 81.93%) of their health condition at this time and the prospects for treatment. The summarized data show a low index of self- assessment of physical health in 77.96% of chronically ill patients. These data correlate with the results for assessment of the overall health condition of the surveyed persons - 52, 41% define it as “mediocre” and “poor”. Compared to the previous year, 54.49% of the respondents rate their health as “worse”, “no change” -19.16%; "Better" -26.38%.

The obtained results for the physical health of the chronically ill people, as a component of general health, show a deterioration in their quality of life. Implementation of appropriate comprehensive medical, health and rehabilitation programs will enable people with chronic diseases to maintain independence in their daily activities and have a positive sense of good quality of life.

13.Обрейкова М., Г. Терзиева, “Перспективи в здравните грижи към деца със специални потребности в детското и училищно здравеопазване“, International journal Knowledge Scientific Papers, Medical sciences and health, Vol. 30.4. 2019, стр.985-989, Skopje

Сестринското съсловие в детското и училищно здравеопазване е изправено пред редица здравни, политически и икономически предизвикателства. Процесът на интегриране на деца със специални образователни потребности (СОП) в системата на образованието стартира след 2002 г., когато са приети законодателни актове, регламентиращи необходимите базисни предпоставки за осъществяване на този процес. Интегрираното обучение на деца със СОП е обучение, при което детето независимо от вида на увреждането е включено в общата образователна среда. Това се осъществява, чрез изграждането и функционирането на подкрепяща среда, която включва подходящи архитектурни и социално- битови условия, индивидуалните образователни програми и подготвени медицински специалисти. Целта на изследването е да се проучи мнението на медицинските сестри относно фактори влияещи върху работата им с деца със СОП. Предмет на изследването е процесът на формирането на професионални компетенции у медицинските сестри и тяхната позиция за усъвършенстване грижите за деца с увреждания. Обект на изследването са възгледите, нагласите и оценката на медицинските сестри към подобряване комуникативните умения между тях и децата в детските градини и училища. Обхват на изследването са 100 респондента: медицински сестри от "Детско и училищно здравеопазване" в град Бургас. Подходи и методи за изследване на проблема: теоретичен анализ на проблема в литературата; документално проучване; анонимно анкетно проучване. Резултатите от

проучването очертават затруднения в комуникацията на медицинските сестри деца с увреждания - 64%. 78% от респондентите заявяват, че биха участвали в обучение, което ще доведе до ефективно изпълнение на професионалната им дейност.

14. Попова, К., Г. Терзиева и М. Обрейкова.,(2019) Качество на живот, свързано със здравето на хора с полиморбидност. Proceeding of University of Ruse - 2019г., vol. 58, book 8.3. pp 81-86 (FRI-2G.104-1-NC-15)

Изследването на качеството на живот, свързано със здравето (HrQoL) е основен индикатор за оценка на общественото здраве. Целта на настоящото изследване е да се проучи субективната оценка за физическото, социалното и психологическото функциониране на възрастни и стари хора с хронични заболявания, живеещи в домашна среда. Използвани са документален, социологически (SF-36) и статистически методи. Резултати от проучването показват: от изследваните 150 лица, 43,3% определят цялостното си здравословно състояние като „посредствено“ и „лошо“; 33,13% считат, че здравословното им състояние значително ги ограничава в извършване на ежедневни дейности; 52,44% чувстват, че нарушеното им емоционално състояние въздейства негативно върху нормалните ролеви функции; 40% мислят, че здравословните и емоционални проблеми нарушават социалните им контакти. Изследването на качеството на живот, свързано със здравето е задължителен компонент заедно с биомедицинските показатели за определяне на приоритетите в здравно-социалните политики.

15. Обрейкова М. 2019. „Отношение и нагласи на студентите от специалност медицинска сестра към подготовката им за работа с деца с увреждания“, Академично списание „Управление и образование“, Академично списание „Управление и образование“, кн. 5, том XV, стр. 194-198.

The education of future nurses needs to be in sync with alternative services and care for disabled children. Studying the students' opinion about their preparation for working with disabled children is with especially large importance for improving the well-being of children. In the process of deinstitutionalization, an important prerequisite for proper coordination between the social and health system is the acquisition of practical and theoretical skills for quality medical and social care. This would be achieved by optimizing the discipline "Special nursing care for children and adults with disabilities".

16. Стефанова П., Г. Терзиева, М. Обрейкова, Д. Игнатов, “Позитивното здравно поведение на учениците - условие за

превенция на затлъстяването“, International journal Knowledge Scientific Papers, Medical sciences and health, Vol.26.4. 2018, стр.1229-1233, Скопје.

Затлъстяването е най-разпространеното хронично метаболитно заболяване на нашето съвремие с изключително сериозни последици в дългосрочен план. Затлъстяването обикновено е в резултат не само на прекомерно хранене, а и на нездравословен начин на хранене, съпроводено от липсата на достатъчно физическа активност. Следва и поява на редица заболявания- захарен диабет, сърдечно-съдови, увреждане на кости и стави, ниско самочувствие, депресия и влошено качество на живот. Вероятността затлъстелите деца да се превърнат във възрастни с наднормено тегло е много по-голяма отколкото при подрастващите с нормално тегло. Детското затлъстяване е глобален здравен проблем и предизвикателство за общественото здраве през 21-ви век. Република България заема шесто място в Европа по затлъстяване сред подрастващите. Затлъстяването в детската възраст се лекува трудно, успехите са незадоволителни и резултатите са нетрайни. Опазването и утвърждаването на здравето изискват провеждане на здравно възпитание при учениците от начална училищна възраст. Целта на проучването са умения, знания и нагласи на учениците от начален курс на обучение /9-10 годишни/ за ролята на позитивното здравно поведение като акцент за превенция на затлъстяването. Здравното възпитание на децата е споделена отговорност - родители, учители, медицински сестри и други специалисти, която има за цел да се създадат и насърчат здравословни навици, които децата да запазят и като възрастни. Възпитаването в избори за рационално поведение, означава по- здравословно съществуване и съответно по-високо качество на живот. За да се утвърди тенденцията към здравословни избори съществена е ролята и отговорността на здравните специалисти. Теоретичната и практическа подготовка на медицинската сестра цели у студентите да се формират практически умения за самостоятелна професионална дейност в областта на промоция на здравето, превенция и профилактика на болестите. Процесът на обучение и възпитание на специалиста по здравни грижи е насочен към изграждане на компетенции за обучение на потребителите на здраве в здравословен начин на живот. Формирането на здравната култура на личността е основна цел и съдържание на здравното възпитание. То цели такава промяна на личностното съзнание, че тя да доведе до изработването на социални навици и умения за здравословен избор на поведение, формирането на здравословен стил на живот и активна здравна позиция в обществото.

17.Обрейкова М., Г. Терзиева, П. Стефанова, Д. Игнатов. „Затлъстяването в детска възраст през погледа на личните лекари“, Годишник на университет „Проф. д-д Асен Златаров“- Бургас, 2018, Vol. XLVII (2)

The high rates of childhood obesity make it a worldwide pandemic. Significant factors - biological, ecological, social and economical, contribute to its influence on health and quality of life. Research on the opinion of general practitioners regarding overweightness and obesity in children in preschool ages allows us to analyze to state of the problem in Burgas and its region. Identifying the possible measures for prevention of the rising tendency of high rates of obesity will allow us to improve the health of the children.

18.Обрейкова М. 2018. „Проучване и анализ на нагласите за здравна профилактика на колоноректалния карцином“, Академично списание „Управление и образование“, Академично списание „Управление и образование“, кн. 5, том XIV, стр. 79-85.

Темата за здравна профилактика на колоноректалния карцином се разглежда, тъй като това е важен социално значим проблем поради високата му честота. 10% от колоноректалния карцином е наследствен, а 90% е се развива без фамилна предразположеност Увеличението на новооткритите случаи обуславя социалните щети, които търпи обществото. Докладът обсъжда нагласите за задължителна профилактика на дебелото черво както и ниската възраст на която трябва, да се провежда.

19.Стефанова П., М. Обрейкова, 2017. „Превенция на затлъстяването сред децата в ранна училищна възраст“ Академично списание „Управление и образование“, т. XII, кн. 5 том XIII, стр. 179-184.

Regarding obesity as a temporary condition of young students is one of the more common mistakes. It is considered, that around half of the overweight population in school grow up to be overweight adults, which leads to an array of socially significant illnesses. Applying knowledge about dieting and nutrition, and healthy lifestyle of students, medical specialists, parents and teachers all have a shared responsibility of the prevention of obesity and display willingness to work towards that goal. The improvement of the competency and skills of the students of the nursing program in regards to this problem is synchronized with the modern view of the functions and roles of the nurse: creator, protector, teacher, i.e. a promoter of health.

20.Терзиева, Г. М. Обрейкова. 2016., Survey of knowledge and attitudes on prevention of cervical cancer. Inernational journal Knowledge Scientific Papers Vol.13.3 s. 355-359

Ракът на шийката на матката е втората по честота причина за смърт сред жените от злокачествени заболявания след рак на млечната жлеза. Човешкият

папиломен вирус (HPV) се предава при полов контакт (вагинално, анално и орално) и при контакт кожа/кожа в гениталната област. Той е високо устойчив към условията на външната среда и затова е широко разпространен. Всяка сексуално активна жена е изложена на риск. HPV се предава от мъжа на жената и в повечето случаи инфекцията протича безсимптомно от 6 до 15 години от момента на заразяване, което допълнително спомага за разпространението на вируса. Целта на изследването е проучване мнението на студенти, ученици и техните родители относно употребата на ваксина за предпазване от рак на маточната шийка. Предмет на изследването е процеса на изграждане на здравната култура на младите хора и тяхната субектна позиция за участие в превенция на здравето. Обект на изследването са нагласите, знанията и оценката на представители на различни социални групи за предпазване и съхраняване на своето здраве и здравето на другите. Обхват на изследването са 141 респондента: студенти, ученици и техните родители. Подходи и методи за изследване на проблема: теоретичен анализ на проблема в медицинската литература; документално проучване; анонимно анкетно проучване; сравнителен анализ. Резултатите от проучването очертават нежеланието на по-голямата част от родителите – 54% да ваксинират своите дъщери. 62,3% от студентите заявяват, че «не биха се ваксинирали, защото считат ваксината опасна за здравето, и защото няма достатъчно проучвания за ползата от нея».

21. Стефанова П., М. Обрейкова. 2016. Качеството на живот при болни с диабет. В:- Годишник на Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ - Бургас, 2016, т. XLIV (2)

Quality of life includes good health condition and the ability to perform tasks related to the person's individual needs. Diabetes is a nationally significant disease that causes a disruption of the quality of life to varying degrees. Due to the fact that it leads to unavoidable complications and early disability, diabetes is a subject of the National Health Strategy. Among the means to tackle this disease, prevention has a primary role, with a focus on prophylaxis. Others are first aid and hospital aid work with effective algorithms to cope with acutely occurring conditions of the disease. The most susceptible to diabetes type 2 age group is the elderly people, but they are not competent enough to carry out prophylaxis of diabetes and a high percentage of them is in the risk group to develop the disease.

22. Обрейкова М., П. Стефанова. 2016. Проучване на комуникацията и взаимодействието между медицински сестри и родители на деца с увреждания. В:- Годишник на Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ - Бургас, 2016, т. XLIV (2),

The two-way communication between nurses and parents of children with disabilities is extremely important for the quality of nursing care. The results of the

study show gaps in the interaction, coordination and support between the two groups of respondents. The successful communication between nurses and parents has a positive influence on the healthcare results when dealing with children with special needs.

23.Обрейкова, М. и Г. Терзиева. 2016. Необходимост от обучение на медицинските сестри работещи с деца с увреждания на опорно-двигателния апарат. Академично списание „Управление и образование”, т. XII, кн. 5, стр. 164-170.

Children with disabilities of the musculoskeletal system represent a large percentage of all disabled children. They require complex, well planned, financially and materially secured care. The purpose of the documentary and survey investigation is to reveal the need for additional qualification of nurses who work with these children. Research participants included students of the "Nurse" and "Social pedagogy" education, as well as practicing nurses. The analysis of the investigation proves the need for additional specialized training of nurses for increasing their competencies when working with children with movement disorders, as well as development of practical skills in students during their training in working with children with disabilities.

24.Обрейкова, М. „Здравната култура на бременни и родилки за отглеждане на новородено“. В:-Годишник на Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ - Бургас, 2015, т. XLIV (2),

Low health culture of individuals and society generates profound changes in health status. Results from field studied show low health literacy of future mothers: a small amount of knowledge about the health, deficit of knowledge and skills to family planning, deficit in primary care to prepare pregnant mothers to raise the newborn in health conditions. At the health and pedagogical practice should create conditions for health education to increase health awareness.

В ЗАКЛЮЧЕНИЕ БИХМЕ МОГЛИ ДА ОЧЕРТАЕМ СЛЕДНИТЕ ПРИНОСНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОТ ЦЯЛОСТНАТА НАУЧНО – ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКА ДЕЙНОСТ:

- 1. Задълбочено и обстойно са проучени и анализирани медицинските, социални, психологически и педагогически проблеми на децата с увреждания, както и моделите за планиране и организиране на сестринските грижи.**
- 2. Разработен е Модел за съвременна визия на професионалната компетентност на медицинската сестра за работа с деца с увреждания,**

който ще генерира висок професионализъм, а това, ще повлияе положително върху вземането на правилни решения, приоритизиране на здравната грижа за деца с увреждания, както и провеждане на ефективна комуникация в процеса на деинституционализация.

3. В резултат от направените проучвания е установена необходимост от актуализиране на базовото обучение на студентите от специалност медицинска сестра и провеждане на следдипломно обучение на медицински сестри, работещи с деца с увреждания като са разработени и апробирани учебни програми.
4. Методическото ръководство по Практически основи на сестринските грижи при деца с увреждания е полезно за преподавателите и ще подпомогне за овладяване на теоретични знания на студентите, относно информация за законовите норми, за социалния и медицински модел на грижи за деца с увреждания в някои европейски държави, за процеса на деинституционализация и хуманизирането на социалната и здравна подкрепа за детето с увреждане и семейство му.
5. Разработен е „Пътеводител за родители на деца с увреждания”, който има научно–приложен характер насочен към родители на деца с увреждания за поведение и грижи в домашна среда, както и къде да намерят медико-социална помощ.
6. Изследвани и анализирани са здравните услуги в детските и училищни заведения, които могат да се дефинират като превантивни дейности свързани с опазване и укрепването здравето на децата и подрастващите.
7. Разработен е Модел за организиране на промоция на здраве за деца и юноши от детските заведения, който да позволи да се реструктурира детското и училищно здравеопазване, чрез продължаващо обучение за професионалистите по здравни грижи.
8. В резултат от направените проучвания е анализирана необходимостта от промени в нормативната уредба в училищното и детско здравеопазване. Към настоящия момент има общ недостиг на финанси и кадри в РБългария, но могат да се извлекат изводи, които да

посочат невралгичните точки на детското и училищно здравеопазване, където повишаването на професионалните компетенции на медицинските специалисти, ще има положителен ефект.

9. Изследванията сред медицинските специалисти установяват невъзможност в подобряването на здравните грижи за подрастващите, поради правов вакуум в системата „Детско и училищно здравеопазване“, изискващ решаване на проблемите в спешен порядък изразяващо се в незабавна реформа в Наредба № 3 от 27 април 2000г. за здравните кабинети в детските заведения и училищата.
10. Извършването на промяна в моделите на здравна грижа в сектор „Детско и училищно здравеопазване“, налага изготвяне на нормативни правилници, позволяващи адекватно функциониране на здравните кабинети в съвременни условия, предлагащи ефективни промоция на здраве, превенция и профилактика сред деца, юноши и младежи. А въвеждането на задължително продължаващо обучение като част от цялостната рамка за развитие и надграждане на знанията на медицинските специалисти в „Детско и училищно здравеопазване“ да са национален приоритет.

01.10.23

Подпис.....

гл. ас. д-р М. Обрейкова